

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.02.060>

UDC 339.13:665.7

Н.Є. КУЗЬО, старший викладач кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
(orcid.org/0000-0003-0640-3276)

Н.С. КОСАР, канд. екон. наук, доц., доцент кафедри маркетингу і логістики
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
(orcid.org/0000-0003-0180-2630)

ТРЕНДИ РИНКУ СВІТЛИХ НАФТОПРОДУКТІВ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЦЬЙ СФЕРІ

Ключові слова: ринок світ-
лих нафтопродуктів Украї-
ни, інфраструктура ринку,
нафтопереробні підприємст-
ва, енергетична безпека, во-
єнний стан, імпорتنі по-
ставки пального.

Встановлено, що український ринок світлих нафтопродуктів, ключовий для країни, є достатньо конкурентним, хоча має лише три лідери, що діють під брендами WOG, ОККО і UKRНАFTA. Особливістю ринку світлих нафтопродуктів України є значна залежність від імпортних поставок, а логістичні ланки у сфері експорту нафтопродуктів з ринків Європи до 2022 р. не були відпрацьованими. Досліджено, що протягом перших півроку 2022 р. від початку повномасштабної війни Україна суттєво збільшила імпорт пального з країн Європейського Союзу, що зумовило зростання ціни на нього. Перспективи розвитку ринку світлих нафтопродуктів України залежать передусім від припинення війни в країні, відбудови її економіки. Визначено, що з усіх нафтопереробних підприємств в Україні сьогодні функціонують тільки мініверсії нафтопереробних заводів. Тому у перспективі для забезпечення енергетичної безпеки України слід шукати партнерів у Польщі та інших країнах Європейського Союзу з подальшим укладанням з ними угоди щодо переробки української нафти та виробництва необхідного країні пального.

Вступ. Ринок світлих нафтопродуктів є визначальним для кожної країни. Він задовольняє потребу споживачів у пальному для транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів, скутерів, автобусів тощо) та має суттєвий вплив на всі галузі економіки, рівень життя громадян та загалом соціально-економічний розвиток країни, її енергетичну безпеку. Попит на світлі нафтопродукти протягом останніх років в Україні скорочувався через зростання цін на них та переведення автомобілів значної кількості споживачів на скраплений газ (ціна на який є нижчою), зростання попиту на електромобілі тощо.

Цитування: Кузьо Н.Є., Косар Н.С. Тренди ринку світлих нафтопродуктів України та перспективи енергетичної безпеки у цій сфері. *Економіка та право*. 2023. № 2. С. 60—70. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.02.060>

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку нафтового та нафтопереробного сектору України досліджували низка науковців. Г.Г. Бурлака та В.Г. Бурлака [1, 2] проаналізували розвиток нафтового сектору в умовах виникнення фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр., його роль в економіці світу та напрями розвитку у сфері формування енергетичної безпеки України. Причини кризових ситуацій на ринку нафтопродуктів України, першочергові завдання його розвитку та зростання власного видобутку нафти в Україні, напрями диверсифікації постачання нафти та нафтопродуктів на український ринок досліджували В.О. Капустян та І.О. Сірецька [3]. О.В. Захарчук та О.В. Вишневецька проаналізували структуру українського ринку нафти та нафтопродуктів, чинники, які впливають на динаміку його розвитку, подали динаміку зовнішньої торгівлі нафтопродуктами [4]. Н.С. Косар та Я.І. Яричевська дослідили характеристики ринку світлих нафтопродуктів України, визначили загрози та можливості для подальшого розвитку операторів на ньому, їх можливі конкурентні переваги [5, с. 194—198]. Особливості цього ринку також досліджував О.І. Маслак [6], який також проаналізував ключові проблеми, що впливають на конкурентне середовище ринку, обґрунтував напрями державного регулювання у цій сфері для посилення енергетичної безпеки України. Питання державного регулювання ринку нафтопродуктів України, напрями активізації конкурентних ринкових відносин знайшли відображення у дослідженні В.М. Магас та К.С. Кантур [7]. В.С. Мельничук та А.В. Мельничук проаналізували основні чинники впливу на встановлення ціни на ринку нафтопродуктів України [8].

Проведений аналіз наукових публікацій свідчить, що у них відсутній аналіз розвитку ринку світлих нафтопродуктів України в умовах воєнного стану, напрямів подолання наяв-

них проблем для забезпечення енергетичної безпеки країни.

Мета статті — аналіз сучасних трендів розвитку ринку світлих нафтопродуктів України та встановлення перспектив формування енергетичної безпеки у цій сфері.

Результати дослідження. Аналіз вторинної маркетингової інформації показує, що протягом 2019—2020 рр. в Україні скорочувався попит на бензин моторний. У 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшилися обсяги збуту всіх видів пального в Україні, крім пропану і бутану скрапленого. Проте 2021 р. попит на всі види палива значно зріс (табл. 1).

Товарами-замінниками пального є електроенергія, що використовується електромобілями, кількість яких постійно зростає. Внаслідок того, що населення України взимку менше користується автомобілями, то у зимовий період зменшується попит і на світлі нафтопродукти, а у весняно-осінній період — зростає, тобто для попиту на пальне характерною є сезонність.

У 2021 р., як порівняти з 2020 р., вартість усіх видів пального в Україні зросла. Ця тенденція щодо зростання вартості пального зберіглася і 2022 р. Водночас ціни на пальне відрізняються залежно від операторів ринку.

Український ринок світлих нафтопродуктів є достатньо конкурентним. До початку воєнних дій у нашій країні було майже 800 суб'єктів господарювання, які торгували нафтопродуктами та використовували майже 7 тис. АЗК [10]. Проте сьогодні майже 40 % усіх високооктанових бензинів і дизпалива у нашій країні збувають тільки три великі мережі, що діють під брендами *WOG* та *OKKO*, а також *UKRNAFTA*, які певною мірою впливають на пропозицію світлих нафтопродуктів на ринку.

Особливістю ринку світлих нафтопродуктів України є значна залежність від імпортних поставок, частка яких 2021 р. досягала 80 %. Такий ринок є дуже чутливим до коливань ціни

Таблиця 1. Динаміка обсягів роздрібного збуту пального у мережі АЗК України за 2017—2021 рр., млн грн

Найменування пального	2017	2018	2019	2020	2021
Бензин моторний	36 671,8	27 621,1	29 832,9	28 063,5	49 329,5
Газойлі (паливо дизельне)	25 080,0	20 331,8	24 110,3	22 254,3	39 365,0
Пропан, бутан і метан для автомобілів	13 734,1	12 587,0	15 445,1	16 661,9	25 416,5

Джерело: [9].

на пальне, що формує також передумови для реалізації внутрішніх змов його операторів.

Ціни операторів на світлі нафтопродукти збільшуються поряд із зростанням європейських котирувань на ці продукти. Проте у разі зменшення ціни на світовому ринку, вітчизняні оператори нафтопродуктів не поспішають знижувати ціни. Суттєво погіршує функціонування ринку світлих нафтопродуктів той факт, що значна частина нафтопродуктів в Україну імпортувалася з Білорусії та Росії.

2021 р. частка імпорту пального з Росії та Білорусії в Україну перевищила 70 %. Фінансові надходження з ринку України за поставку пального до Росії та Білорусії становили понад 6 млрд дол. США [11]. Нові маршрути щодо диверсифікації поставок пального в Україні практично не розроблялися, так як комерційні пріоритети були важливішими за безпеку. Водночас Дрогобицький нафтопереробний завод (далі НПЗ) та Надвірнянський НПЗ використовувалися передусім як нафтобази, що були призначені для збереження сирової нафти та готових нафтопродуктів групи компаній «Приват» [7, с. 114]. На ринку нафтопродуктів України спостерігалися прояви антиконкурентної поведінки їх учасників через зниження стандартів якості кінцевих товарів — бензину і дизпалива, завищення цін на такі товари через виникнення негласних картельних домовленостей, використання дискримінаційних знижок з ціни. Також варто відзначити, що продавцями світлих нафтопродуктів України використовуються інструменти насамперед нецінової конкуренції, тобто нинішні оператори пропонують своїм споживачам різноманітні супутні товари та додаткові послуги (закладів громадського харчування, мийок, міні-маркетів тощо), а використання інструментів цінової конкуренції є обмеженим. Лояльність своїх покупців мережі автозаправних комплексів (далі АЗК) реалізують через різноманітні маркетингові заходи (рекламні, проведення соціальних та екологічних проєктів) [6, с. 54].

У табл. 2 подано результати дослідження найбільших операторів на ринку світлих нафтопродуктів України.

Ще у довоєнний час станом на 23.02.2022 в Україні на понад 75 % була втрачена інфраструктура у секторі забезпечення нафтопродуктами. Зокрема, система нафтопродукто-

проводів була здебільшого зруйнована ще у середині 1990-х років, а з шістьох нафтопереробних заводів України експлуатувалася тільки Кременчуцький НПЗ із рівнем завантаження до 20 % від своєї проєктної потужності [12]. Технологічні можливості щодо резервуарного парку в Україні у довоєнний період скоротилися через відсутність належного технічного догляду за ними, а також не були сформовані стратегічні резерви нафти і нафтопродуктів. За часів президентства Л.Д. Кучми в Україні пройшла масова приватизація усіх нафтопереробних заводів України, внаслідок чого більша частина їх потужностей перейшла до власності російського бізнесу, який у разі певної допомоги окремих українських груп по-виводив їх з подальшої експлуатації (йдеться передусім про Одеський НПЗ та Лисичанський НПЗ) чи скорочував необхідні поставки нафти (наприклад Кременчуцький НПЗ). Для ринку нафтопродуктів України сьогодні характерною є картельна модель.

Українська держава не лише протягом тривалого часу втрачала свій вплив на функціонування критичної інфраструктури у галузі поставок нафтопродуктів, вона також позбувалася і власних регулювальних функцій на досліджуваному ринку. Уже майже 16 років тому була зруйнованою система контролю держави за якістю пального. Українським Урядом ухвалювалися певні рішення внаслідок сильного лобювання інтересів системних операторів на ринку (нафтотрейдерів) та діяльності політичних популістів. Логістичні ланки у сфері експорту нафтопродуктів з ринків Європи не були відпрацьованими.

В умовах воєнного стану питання забезпечення економіки України та населення паливом загострилися. Це пояснюється тим, що російськими ракетами був знищений Кременчуцький НПЗ та більшість нафтобаз, заблоковано функціонування Шебелинського ГПЗ. Часткового вирішення поставок пального уряд домогся за допомогою таких заходів:

- скасування будь-яких дозволів на в'їзд різних автоцистерн для доставки пального в Україну;
- проведення позачергового оформлення пального на кордонах із сторони митниці та прикордонної служби;
- формування можливостей для приймання палива у портах Дунаю;

- використання можливостей нафтопродуктопроводу з Угорщини;
- забезпечення згоди країн Європи на гарантоване прийняття їх портами наявних танкерів з паливом, що призначені для українського ринку;
- ініціювання планів щодо укладання довгострокових контрактів НАК «Нафтогаз України» з орту пального.

Протягом перших півроку від початку війни у 2022 р. Україна в 12 разів збільшила імпорт

пального, задовольнивши попит на ринку [13]. Водночас 95 % імпортованого бензину, а також 72 % дизельного палива наша країна отримала у цей період з країн ЄС, передусім з Румунії, Литви, Словаччини, Греції, Болгарії та Польщі. Щомісячне споживання пального з вересня до грудня 2022 р. становило 500—550 тис. т.

Як уже відзначалося, пальне реалізується на АЗК за різними цінами з невеликими їх коливаннями. Це пояснюється передусім тим, що схема постачання нафтопродуктів на АЗК у ок-

Таблиця 2. Результати досліджень мереж АЗК ОККО, WOG, БРСМ-Нафта, Shell та Укрнафта станом на 20.11.2022

Показник	Мережа АЗК				
	Shell	WOG	БРСМ-Нафта	ОККО	UKRNAFTA
Кількість чинних АЗК, од.	145	359	217	393	536
Асортимент, види пального	95 (2 види), ДП (2 види), газ	95, ДП (2 види), газ	92, 95 (3 види), ДП (2 види), газ	95 (2 види), ДП (2 види), газ	92, 95 (2), ДП, газ
Електрозаправка	Немає	Є	Є	Є	Заплановано
Рівень цін на пальне, грн.					
95	50—52	51—52	48	51—57	49
ДП	53,5	55	51,34	52—55	53
Газ	26,7	26,85	26	26	25,3
Заклади харчування на АЗК, кількість	Немає	287	Фастфуд-зона в магазинах	416	На деяких фастфуд-зонах в магазинах
Додаткові послуги на АЗК	WI-FI, термінали самообслуговування	WI-FI, відділення «Розетка», відділення «Нова пошта», мийки, підкачування шин, паркування, страхування	WI-FI, паркування	Ручна чи автоматична мийки, WI-FI, відділення Meest, спільні відділення Meest та Rozetka, пеленальні столики, хімчистка Volla, пункти обміну валют, шиномонтаж та СТО, термінали самообслуговування, страхування, турніки	WI-FI
Програма лояльності	Клуб Shell SMART (накопичення балів, знижки)	PRIDE (персональні знижки, акції від WOG та партнерів, бонуси)	БРСМ PLUS (знижки)	FISHKA (накопичення балів, пропозиції від партнерів)	Немає
Активність в соціальних мережах	Facebook, Instagram, YouTube, LinkedIn, Twitter	Facebook, Instagram, YouTube	Facebook, Instagram, YouTube, Telegram	Facebook, Instagram, YouTube, LinkedIn	Facebook

Джерело: складено авторами.

ремих регіонах передбачає використання різних нафтотрейдерів. Крім того, вартість вітчизняного бензину, що реалізувався на АЗК «ТатНафта» і «Авіас» (у Полтавській, Харківській, Сумській і Чернігівській областях), є нижчою. За вищими цінами на ринку реалізувалися елітні сорти якіснішого імпортного пального на АЗК *OKKO* та *WOG, Amic-Energy* та БРСМ-Нафта (ці АЗК найпоширеніші на заході України, зокрема, в Івано-Франківській, Львівській областях, а також в м. Києві, Херсонській, Миколаївській, Одеській та Дніпропетровській областях) [7, с. 117].

У довоєнний період на ринку світлих нафтопродуктів України функціонували і нелегальні АЗК, які не сплачували податки. Крім того,

вони мали низькі витрати на вхід у цей бізнес (вони були у 3—4 рази менші, ніж для легальних продавців) та менший термін для входження на ринок (їх будівництво проходило у 10—15 разів швидше, ніж для легальних АЗК). Дефіцит пального на ринку в умовах воєнного часу утруднює подальше функціонування таких нелегальних АЗК.

Споживачі пального розташовані в усіх населених пунктах і регіонах України. Як видно з табл. 3, найбільше бензину 2021 р. споживачі купили у м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Харківській, Київській та Львівській областях. Проте обсяги закупівлі дизельного пального 2021 р. перевищили обсяги закупівлі бензину («к» у табл. 3 означає «конфіденційно»).

Таблиця 3. Обсяги оптового та роздрібного продажу пального 2021 р. через АЗК за регіонами України, т

Регіон	Бензин моторний, усього	З нього		Газойлі (паливо дизельне)	Пропан і бутан скраплені	Газ метан
		А-92	А-95			
Україна	1777212,8	657709,7	1067277,1	2097158,6	1190502,1	48943,1
Вінницька	57413,2	27977,9	27957,5	94542,0	46195,6	1283,4
Волинська	27438,6	13635,4	13106,1	102362,7	12988,9	1400,0
Дніпропетровська	149810,7	52887,2	92538,0	128886,5	99106,0	8044,6
Донецька	52209,5	25941,7	26135,1	48289,4	57446,8	4336,2
Житомирська	46023,3	22681,7	22290,1	106687,8	37324,5	2520,9
Закарпатська	55760,8	20516,9	34009,9	105096,1	16256,8	к
Запорізька	79474,2	35789,5	41864,0	60871,5	55699,0	к
Івано-Франківська	43799,2	18597,3	24686,1	62007,2	21891,2	774,1
Київська	182457,2	45539,1	125310,1	228591,5	122417,6	1457,1
Кіровоградська	38912,1	22212,3	15858,9	45879,1	37940,9	3381,1
Луганська	18679,0	11313,6	7365,4	13005,1	13035,0	к
Львівська	108232,7	39114,1	66658,4	168161,8	53178,2	к
Миколаївська	45881,3	19009,7	26334,5	66472,9	32310,4	к
Одеська	135447,0	33890,9	97309,0	111815,4	56518,5	к
Полтавська	75553,8	38690,2	34770,0	99720,3	77425,6	2740,2
Рівненська	34072,4	13929,9	19425,3	65180,2	19583,9	1483,5
Сумська	43792,0	23401,1	19821,8	43061,5	38813,0	2270,6
Тернопільська	30753,0	15014,3	15186,6	42493,8	23752,7	1033,4
Харківська	116819,8	41999,2	70364,1	94889,9	111452,4	1650,7
Херсонська	45781,5	21599,7	23820,4	41997,7	32737,0	836,2
Хмельницька	48032,6	24702,2	22064,3	55304,1	36829,9	к
Черкаська	71428,0	34523,1	35664,9	98769,0	39009,0	1487,0
Чернівецька	28576,8	13142,3	15201,4	50369,8	9026,5	—
Чернігівська	31343,5	15959,4	15064,2	31300,1	23941,6	2570,1
м. Київ	209520,6	25641,0	174471,0	131403,2	115621,1	к

Джерело: [9].

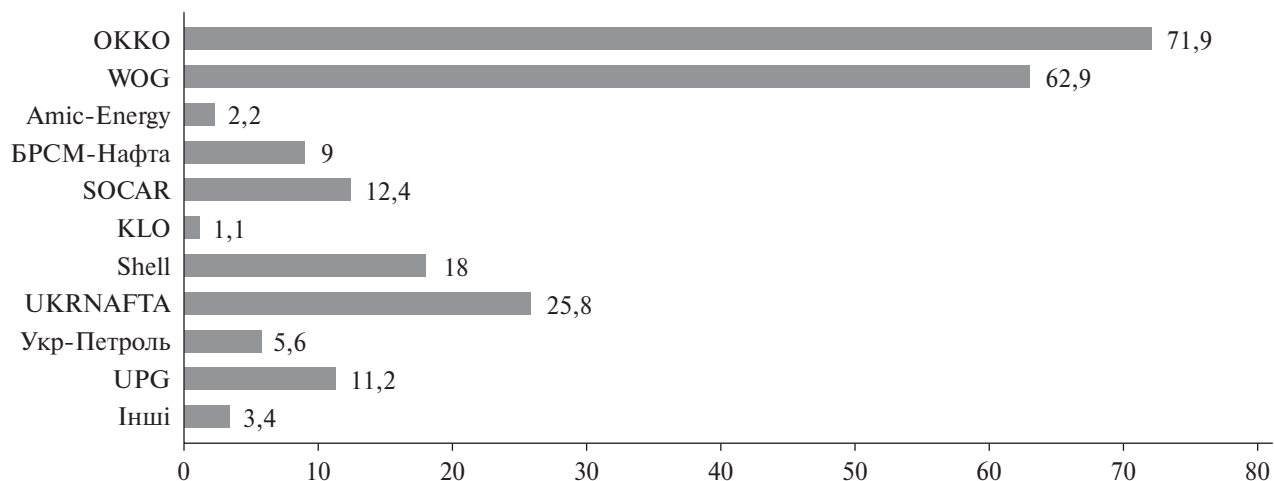


Рис. 1. Популярність мереж АЗК серед респондентів, % (побудовано авторами).

Нерівномірність закупівлі пального по різних регіонах України відображає існування залежності місткості регіонального ринку нафтопродуктів від економічного потенціалу регіону, потужності його індустріального й аграрного секторів.

Серед видів бензину найбільший попит в Україні існує на бензин А-95. Результати опитування щодо переваг клієнтів АЗК, проведеного у жовтні 2022 р., стосовно видів пального свідчать, що серед популярних видів пального — бензин А-95 (43,8 %) та дизельне пальне (38,2 %). Значно менше клієнтів АЗК купують бензин А-92 (11,2 %). Невелика кількість клієнтів користується автогазом, зокрема, пропан-бутан використовують 3,4 % респондентів, метан використовують 1,1 %, а 2,2 % респондентів користуються електроенергією.

Для переважної більшості клієнтів АЗК, а саме 88,8 %, важливо, щоб якість пального відповідала євростандартам, для 9 % це не дуже важливо, а лише для 2,2 % клієнтів АЗК така відповідність не важлива.

На вибір клієнтами АЗК найбільше впливає їх зручне розташування (60,7 %) та рівень пального в баку (48,3 %). Дещо менше здійснює такий вплив велика кількість АЗК у мережі (40,4 %) та умови програм лояльності (34,8 %).

Результати опитування щодо мереж АЗК, яким надають перевагу респонденти, наведено на рис. 1.

Найпопулярнішими мережами АЗК для опитаних є мережі АЗК *OKKO* та *WOG*, тож їм надають перевагу 71,9 та 62,9 % респондентів відповідно.

Дещо меншою популярністю користуються мережі АЗК *UKRНАFTA* (25,8 %), *Shell* (18), *SOCAR* (12,4) та *UPG* (11,2 %). Найменше респонденти звертаються до АЗК мереж *БРСМ-Нафта* (9 %), *Укр-Петроль* (5,6), *Amic-Energy* (2,2) та *KLO* (1,1 %), а 3,4 % респондентів надають перевагу іншим мережам АЗК.

Результати опитування щодо додаткових послуг мереж АЗК, якими користуються респонденти, наведено на рис. 2.

Серед додаткових послуг на АЗК найбільшим попитом користуються придбання страв та напоїв (53,9 %), безкоштовний Wi-Fi (49,4), купівля продовольчих і непродовольчих товарів (41,6), паркування (37,1) та мийка авто (34,8 %). Меншим попитом користуються застосування терміналів і банкоматів (20,2 %), дрібний ремонт автомобіля (7,9), страхування (5,6) та користування точками видачі інтернет-замовлень (4,5 %), що можна пояснити певною новизною та невисокою розповсюдженістю цих послуг на АЗК.

Результати опитування щодо перспектив використання додаткових послуг мереж АЗК наведено на рис. 3.

До найперспективніших додаткових послуг на АЗК належать консультація автомайстра (53,9 %), медичний куточок (40,4), використання терміналів та банкоматів (36), мийка (30,3), безкоштовний Wi-Fi (27), паркування (25,8) та користування точками видачі інтернет-замовлень (24,7 %).

Результати опитування щодо джерел інформації про нові умови та послуги на АЗК наведено на рис. 4.



Рис. 2. Популярність додаткових послуг мереж АЗК серед респондентів, % (побудовано авторами)



Рис. 3. Перспективи використання додаткових послуг мереж АЗК, % (побудовано авторами)

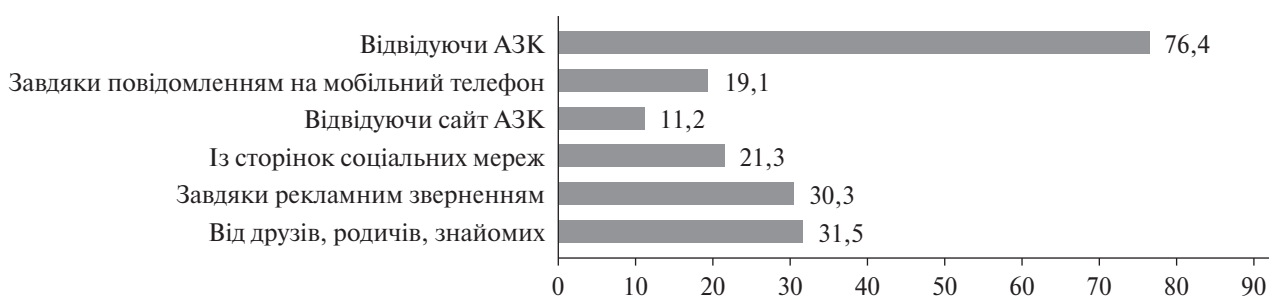


Рис. 4. Джерела інформації про нові умови та послуги на АЗК, % (побудовано авторами)

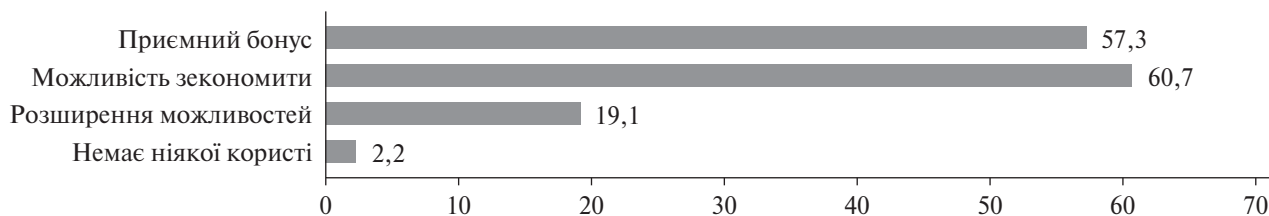


Рис. 5. Сприйняття клієнтами програм лояльності мереж АЗК, % (побудовано авторами)

Переважає більшість респондентів (76,4 %) дізнаються про нові умови та послуги безпосередньо на АЗК, 31,5 % респондентів — від друзів, родичів чи знайомих, 30,3 — завдяки рекламним зверненням, 21,3 — із соціальних мереж, 19,1 — через повідомлення на смартфони, а 11,2 % респондентів відвідують офіційні сайти мереж АЗК.

Програми лояльності мереж АЗК користуються 79,8 % респондентів, проте 20,2 % не користуються такими програмами.

Результати опитування щодо сприйняття програм лояльності мереж АЗК респондентами наведено на рис. 5.

Більшість клієнтів АЗК сприймають програми лояльності як можливість зекономити (60,7 %), 57,3 % респондентів вважають ці програми приємним бонусом, а 19,1 % вважають такі програми розширенням можливостей. Незначна кількість респондентів (2,2 %) вважає, що програми лояльності не приносять ніякої користі.

Перспективи розвитку ринку світлих нафтопродуктів України залежать передусім від припинення війни в Україні, відбудови її економіки. До початку повномасштабної війни в Україні видобували значний обсяг нафти, що становив до 2 млн т. Проте після знищення української нафтопереробної галузі видобуток нафти триває. Тому важливо забезпечити переробку нафти держкомпаній у союзників України, що дало б змогу отримати дешевше пальне для Збройних сил України [14]. З усіх нафтопереробних підприємств в Україні сьогодні функціонують тільки міні НПЗ. Вони зареєстровані переважно як виробники різних фракцій чи лакофарбових компонентів, а також розчинників. Їх товаром є нафтопродукти стандарту Євро-3 і Євро-4 які надалі відповідно до підроблених товарних кодів під виглядом непідакцизних товарів, таких як розчинники, лакофарбові компоненти, омивачі, продаються АЗК, а згодом — кінцевим споживачам. Для виробництва пального мініНПЗ використовують газовий конденсат видобувників України. Проте в асортименті пропонованих ними продуктів немає дизельного пального.

Внаслідок зупинки Кременчуцького НПЗ в Україні зараз не можна переробити ресурс «Укрнафти», яка 2021 р. видобула майже 1,4 млн т нафти, що складає понад 50 % усієї нафти українського видобутку. Цей ресурс за

«толінговою схемою» можна було б переробити у наших найближчих сусідів, зокрема у Польщі. Там великим гравцем на досліджуваному ринку є *PKN Orlen*. Ця компанія має три нафтопереробні заводи, що знаходяться на території Польщі, три — на території Чехії і один — у Литві. Ця компанія володіє також 1700 АЗК у Польщі та Німеччині. Тому *Orlen* можна розглядати як найімовірнішого партнера щодо укладання угоди у сфері переробки української нафти, і у подальшому виробництва з неї необхідного для України пального. До того ж постачати нафту з України можна залізничним транспортом чи трубопровідним (через Словаччину до Чехії, адже там *Orlen* має свої нафтопереробні потужності). За експертними оцінками це дасть можливість Україні отримувати щорічно 80 тис. т бензину та дизпалива, авіапалива та бітуму. У повоєнний період така компанія могла б зайти в Україну для відбудови української нафтопереробки, стати партнером НАК «Нафтогаз».

Навіть у випадку переходу всієї Європи на використання електрокарів нафтохімічна промисловість буде перепрофільована на виробництво інших товарів, зокрема пластмас.

Висновки. Ринок світлих нафтопродуктів суттєво впливає на всі без винятку галузі економіки та рівень життя громадян. У 2020 р. проти 2019 р. зменшилися обсяги збуту усіх видів пального в Україні крім пропану і бутану скрапленого. Однак 2021 р. попит на всі види палива значно зріс. Товарами-замінниками пального є електроенергія, що використовується електромобілями, кількість яких постійно зростає.

2021 року (порівнюючи з 2020 р.) вартість усіх видів пального в Україні зросла. Ця тенденція щодо зростання вартості пального зберіглася і 2022 р. Водночас ціни на пальне відрізняються залежно від операторів ринку.

Український ринок світлих нафтопродуктів є достатньо конкурентним. Проте сьогодні майже 40 % усіх високооктанових бензинів і дизпалива у нашій країні збувають тільки три великі мережі, що діють під брендами *WOG* та *OKKO*, а також *UKRNAFTA*.

Особливістю ринку світлих нафтопродуктів України є значна залежність від імпортованих поставок, частка яких 2021 р. досягла 80 %. Але значна частина нафтопродуктів в Україну імпортувалася з Білорусії та Росії. Логістич-

ні ланки у сфері експорту нафтопродуктів з ринків Європи не були відпрацьованими. На ринку світлих нафтопродуктів України їх продавцями використовуються інструменти передусім нецінової конкуренції, тобто наявні оператори пропонують своїм споживачам різноманітні супутні товари та додаткові послуги (закладів громадського харчування, мийок, мінімаркетів тощо), а використання інструментів цінової конкуренції є обмеженим. Лояльність своїх покупців мережі АЗК реалізують через різноманітні маркетингові заходи (рекламні, проведення соціальних та екологічних проєктів).

В умовах воєнного стану питання забезпечення економіки України та населення паливом загострилися. Протягом перших півроку 2022 р. від початку повномасштабної війни Україна в 12 разів збільшила імпорт пального, задовольнивши попит на ринку. 95 % імпортованого бензину, а також 72 % дизельного палива наша країна отримала у цей період з країн ЄС. Споживачі пального розташовані в усіх населених пунктах та регіонах України. Найбільше бензину 2021 р. споживачі купили у м. Києві та Дніпропетровській, Одеській, Харківській, Київській та Львівській областях.

Ключовими чинниками успіху компаній на ринку світлих нафтопродуктів України є кількість заправок у мережі АЗК, їхнє географічне розташування, наявність відомого бренду, чисельність лояльних споживачів, якість пального, рівень цін на нього, наявність власних нафтових родовищ, асортимент пропонованих супутніх послуг.

Результати опитування споживачів показали, що серед популярних видів пального в Україні переважає бензин А-95 та дизельне пальне. Для 88,8 % респондентів важливо, щоб якість пального відповідала євростандартам. На вибір клієнтами АЗК найбільше впливає їх зручне розташування та рівень пального в баку. Найпопулярнішими мережами АЗК для опитаних є мережі АЗК *OKKO* та *WOG*. Серед додаткових послуг на АЗК найбільшим попитом користуються придбання страв та напоїв, безкоштовний Wi-Fi, купівля продовольчих і непродовольчих товарів, паркування та мийка авто. До найперспективніших додаткових послуг на АЗК відносяться: консультація в автомайстернях, медичний куточок, використання терміналів і банкоматів, мийка, безкоштовний Wi-Fi, паркування та користування точками видачі інтернет-замовлень. Програмами лояльності мереж АЗК користуються 79,8 % респондентів.

Перспективи розвитку ринку світлих нафтопродуктів України залежать насамперед від припинення війни в Україні, відбудови її економіки. З усіх нафтопереробних підприємств в Україні сьогодні функціонують тільки мініНПЗ. Тож польську компанію *Orlen* можна розглядати як найімовірнішого партнера щодо укладання угоди у сфері переробки української нафти, для виробництва необхідного для України пального.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі пов'язані із визначенням умов підвищення конкурентоспроможності вітчизняних мереж АЗК.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурлака В.Г. Стратегія розвитку нафтового сектору України. Національна академія управління. Київ, 2012. 356 с.
2. Бурлака Г.Г., Бурлака В.Г. Стратегія нафтопродуктозабезпечення як складова енергобезпеки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 9. С. 42—49.
3. Капустян В.О., Сірецька І.О. Проблеми та перспективи розвитку ринку нафтопродуктів в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 709—712.
4. Захарчук О.В., Вишневецька О.В. Ринок нафти та нафтопродуктів в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 10. С. 29—37. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010029>
5. Косар Н.С., Яричевська Я.І. Загрози та перспективи розвитку операторів на ринку світлих нафтопродуктів України. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2 (6). С. 193—203. <https://doi.org/10.23939/smeu2021.02.193>
6. Маслак О.І. Напрями регулювання середовища конкуренції на вітчизняному ринку світлих нафтопродуктів. *Інфраструктура ринку*. 2016. Вип. 1. С. 52—56. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Maslak-O.-I.pdf> (дата звернення: 12.12.2022).
7. Магас В.М., Кантур К.С. Конкурентна політика на ринку нафтопродуктів України: загальнодержавний контекст і регіональна специфіка. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 111—119.

8. Мельничук В.С., Мельничук А.В. Фактори впливу на ціноутворення нафтопродуктів. *International relations, part «Economic sciences»*. 2019. № 18. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3671/3337 (дата звернення: 12.12.2022).
9. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.12.2022).
10. Піщанська О. Про червоні лінії ринку нафтопродуктів. *Економічна правда*. 19.04.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/04/19/673129/> (дата звернення 18.12.2022).
11. Енергетична безпека: «імпортні мішені». *Українська енергетика*. 23.01.2022. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/importni-misheni> (дата звернення: 15.12.2022).
12. Омелченко В. Кризовий стан ринку нафтопродуктів: причини, висновки, рекомендації. *Разумков Центр*. 24.05.2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/kryzovyi-stan-rynku-naftoproduktiv-prychyny-vysnovky-rekomendatsii> (дата звернення: 21.12.2022).
13. Ажіотаж на ринку пального в Україні зник – Мінекономіки. *Радіо Свобода. Новини. Економіка*. 02.09.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-palyvo-ukrayina-viyana/32015768.html> (дата звернення: 24.12.2022).
14. Костюк А. Кілька слів про український бензин. *Економічна правда*. 17.08.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/17/690525> (дата звернення: 24.12.2022).

Надійшла 10.02.2023

REFERENCES

1. Burlaka V.H. Stratehiiia rozvytku naftovoho sektoru Ukrainy. Natsionalna akademiia upravlinnia. Kyiv, 2012. 356 p. [in Ukrainian].
2. Burlaka H.H., Burlaka V.H. Stratehiiia naftoproduktozabezpechennia yak skladova enerhobezpeky Ukrainy. *Aktualni problemy ekonomiky*. 2009. No. 9. P. 42-49 [in Ukrainian].
3. Kapustian V.O., Siretska I.O. Problemy ta perspektyvy rozvytku rynku naftoproduktiv v Ukraini. *Molodyi vchenyi*. 2018. No. 5 (57). P. 709-712 [in Ukrainian].
4. Zakharchuk O.V., Vyshnevetska O.V. Rynok nafty ta naftoproduktiv v Ukraini. *Ekonomika APK*. 2020. No. 10. P. 29–37. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202010029> [in Ukrainian].
5. Kosar N.S., Yarychevska Ya.I. Zahrozy ta perspektyvy rozvytku operatoriv na rynku svitlykh naftoproduktiv Ukrainy. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku*. 2021. No. 2 (6). P. 193-203. <https://doi.org/10.23939/smeu2021.02.193> [in Ukrainian].
6. Maslak O.I. Napriamy rehuliuвання seredovyscha konkurentsii na vitchyznianomu rynku svitlykh naftoproduktiv. *Infrastruktura rynku*. 2016. Iss. 1. P. 52-56. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Maslak-O.-I.pdf> [in Ukrainian].
7. Mahas V.M., Kantur K.S. Konkurentna polityka na rynku naftoproduktiv Ukrainy: zahalnodержavnyi kontekst i rehionalna spetsyfika. *Rehionalna ekonomika*. 2018. No. 1. P. 111-119 [in Ukrainian].
8. Melnychuk V.S., Melnychuk A.V. Faktory vplyvu na tsinoutvorennia naftoproduktiv. *International relations, part «Economic sciences»*. 2019. No. 18. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3671/3337 [in Ukrainian].
9. Ofitsiynyi sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Pishchanska O. Pro chervoni linii rynku naftoproduktiv. *Ekonomichna pravda*. 19.04.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/04/19/673129/> [in Ukrainian].
11. Enerhetychna bezpeka: “importni misheni”. *Ukrainska enerhetyka*. 23.01.2022. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/importni-misheni> [in Ukrainian].
12. Omelchenko V. Kryzovyi stan rynku naftoproduktiv: prychyny, vysnovky, rekomendatsii. *Razumkov Tsentr*. 24.05.2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/kryzovyi-stan-rynku-naftoproduktiv-prychyny-vysnovky-rekomendatsii> [in Ukrainian].
13. Azhiotazh na rynku palnogo v Ukraini znyk – Minekonomiky. *Radio Svoboda. Novyny. Ekonomika*. 02.09.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-palyvo-ukrayina-viyana/32015768.html> [in Ukrainian].
14. Kostiukh A. Kilka slov pro ukrainskyi benzyn. *Ekonomichna pravda*. 17.08.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/17/690525> [in Ukrainian].

Received 15.02.2023

N. Je. Kuzo

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0640-3276

N. S. Kosar

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0180-2630

TRENDS OF THE LIGHT OIL PRODUCTS MARKET OF UKRAINE AND PROSPECTS OF ENERGY SECURITY IN THIS FIELD

The market of light oil products is decisive for every country, significantly influencing all sectors of the economy and the standard of living of citizens. It was investigated that in 2020, compared to 2019, sales volumes of all types of fuel in Ukraine decreased, except for propane and liquefied butane. However, in 2021, the demand for all fuel types increased significantly. In 2021, compared to 2020, the cost of all types of fuel in Ukraine also increased. This trend of increasing the cost of fuel will continue in 2022. At the same time, fuel prices differ depending on the market operators. It has been established that the Ukrainian market of light oil products is quite competitive. However, today almost 40% of all high-octane gasoline and diesel fuel in our country are sold only by three large chains operating under such brands as WOG and OKKO, as well as UKRNAFTA. A feature of the market of light oil products of Ukraine is significant dependence on imported supplies, the share of which in 2021 reached 80 %. Logistical links in the export of oil products from European markets were not developed. In the market of light oil products in Ukraine, their sellers use primarily non-price competition tools. The loyalty of the gas station network customers is implemented through various marketing activities (advertising, social and environmental projects). In martial law conditions, the issue of providing fuel to the economy of Ukraine and the population became more acute. During the first six months of the war in 2022, Ukraine increased its fuel imports 12 times, satisfying market demand. During this period, our country received 95 % of imported gasoline, as well as 72 % of diesel fuel, from EU countries. The consumer survey results showed that gasoline A-95 and diesel fuel, which meet Euro standards, predominate among the popular types of fuel in Ukraine. Customers' choice of gas stations is most influenced by their convenient location and the fuel level in the tank. The most popular gas station chains for the respondents are OKKO and WOG gas station chains. Among the additional services at gas stations, the most popular are purchasing food and drinks, free Wi-Fi, food and non-food products, parking, and car washing. The most promising additional services at gas stations include a mechanic's consultation, medical corner, use of terminals and ATMs, car wash, free Wi-Fi, parking, and Internet ordering points. Prospects for developing the market of light oil products in Ukraine depend primarily on the end of the war in Ukraine and the reconstruction of its economy. The Polish company Orlen can be considered the most likely partner for agreeing to process Ukrainian oil to produce the fuel necessary for Ukraine further.

Keywords: market of light oil products in Ukraine, market infrastructure, oil refining enterprises, energy security, martial law, import fuel supplies.